

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Bakı Dövlət Universiteti

**6116.01 – “Tibbi psixologiya ” ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru
proqramı əsasında doktorluq imtahanı üçün**

PROQRAM

Bakı Dövlət Universiteti Sosial elmlər və
psixologiya fakültəsinin Elmi Şurasının
qərarı ilə tövsiyyə edilmişdir
(02 oktyabr 2012-ci il 1 sayılı protokol)

Bakı – 2012

Tərtib edən: professor, psixologiya elmləri doktoru
Elnarə Şəfiyeva

Elmi redaktor: AMEA-nın müxbir üzvü, professor
psixologiya elmləri doktoru Bəxtiyar Əliyev

I BÖLMƏ. TİBBİ PSIXOLOGİYANIN YARANMA TARİXİ, MÖVZUSU VƏ VƏZİFƏLƏRİ

1. Tibbi psixologiyanın yaranma tarixi, strukturu və müasir dövrdə inkişaf qanunauyğunluqları.

«Tibbi psixologiya» anlayışı. Tibbi psixologiyanın psixologiya elminin bir sahəsi kimi yaranma tarixi. Tibbi psixologiyanın intensiv inkişafına təsir edən amillər. Tibbi psixologiyanın strukturu və onun əsas sahələri. «neyropsixologiya», «patopsixologiya», «psixosomatik xəstəliklər», «psixoterapiya», «psixoprofilaktika», «tibbi deontologiya» tibbi psixologiyanın struktur elementləri kimi.

2. Tibbi psixologiyanın mövzusu və vəzifələri.

Psixologiyanın tibblə əlaqələrinin tipi və xarakteri. Şəxsiyyətin pozulmasının və xəstəlik zamanı psixi dəyişikliyin psixoloji metodlarla tədqiqi.

Nevroloji, ruhi və somatik xəstəliklər klinikasında tibbi psixologiyanın praktik vəzifələri. Xəstənin eksperimental-psixoloji metodlarla tədqiqi. Metodların təsnifatı, onların rolu və tətbiqi prinsipləri. Psixoterapiyada və bərpa işi təcrübəsində psixoloji vəzifələr.

3. Tibbi psixologiyanın əsas nəzəri problemləri.

Sağlamlıq və xəstəliyin psixoloji aspektləri.

Psixologiyada və tibbdə «norma» anlayışı. Xəstənin psixologiyası. Ruhi, somatik, nevroloji və sərhəd hallarının

profilaktikasının psixoloji aspektləri. Tibbi deontologiyanın psixoloji aspektləri.

4.Xəstəliyin yaranmasının, gedişinin, müalicəsinin və profilaktikasının psixoloji amilləri.

Psixoloji amillərin aşkar edilməsi, analizi və sistemləşməsi. Psixi hadisələrin sistem-struktur analizi. Psixi proseslərin təşkilinin səviyyələri. Xəstəliyin genezisində şüur və şüuraltı səviyyələrin rolu. Psixoterapiya və bərpa işinin psixoloji aspektləri. Ali psixi funksiyaların bərpasının nəzəri əsasları və bərpaedici təlimin prinsipləri.

Psixi fəaliyyətin beyində təşkilinin əsas prinsipləri. Dinamik məhdudlaşma və funksional sistem nəzəriyyələri. Psixi funksiya və funksional sistem. Psixi fəaliyyətin beyində əsasını öyrənən sistemli-informasiya yanaşma tərzii. Baş beyin yarımkürələrinin birgə işi problemi. Beyin dominantlığı və yarımkürələrarası münasibət. Dominant və subdominant yarımkürələr. İnsan beyninin sol və sağ yarımkürələrinin funksiyaları.

5. Normada və patologiyada psixikanın inkişafı.

Psixikanın inkişafını müəyyənləşdirən amillər. Psixikanın inkişafı və pozulması problemi. İnkişafda «birinci» və «ikinci» dərəcəli qüsurlar. Ali psixi funksiyaların pozulmasında yaş amilinin rolu. Psixi inkişafdan qalmanın əsas növlərinin xarakteristikası (oliqofreniya, psixopatiya və s.). psixikanın inkişafına təsir edən bioloji və sosial

amillərin qarşılıqlı təsirinin öyrənilməsində tibbi psixologiyanın imkanları.

6. Psixologiyada şəxsiyyət anlayışı və onun tibbi psixologiya üçün mənasının xarakteristikası.

Psixologiyada şəxsiyyətin tədqiqinin əsas istiqamətləri. Psixoanaliz, eksiztensializm, humanizm və s. nəzəriyyələrin analizi. Şəxsiyyət və fəaliyyət. Şəxsiyyət insanın münasibətlər sistemi kimi. Xəstəliyin gəzində, onunla mübarizədə, onun profilaktikası və müalicəsi zamanı şəxsiyyət amilinin rolu. Şəxsiyyətin patoloji dəyişməsi. Şəxsiyyətin motivasiya sferasının pozulması. «Xəstəliyin daxili təzahürü» problemi. Qüsurun kompensasiyası problemi və psixoloji müdafiə mexanizmlərinin funksiyaları.

Şəxsiyyətin tədqiqi metodları, onların əsas tipləri. Şəxsiyyətin tədqiqi metodlarının düzgünlüyü və etibarlılığı problemi.

II BÖLMƏ. PSIXİ FƏALİYYƏTİN POZULMASININ PATOPSIXOLOJİ TƏDQIQI

1. İdrak fəaliyyətinin patopsixoloji tədqiqinin ümumi psixologiyada rolu.

Patopsixoloji eksperimentin aparılma prinsipləri. İdrak fəaliyyətinin pozulmasını tədqiq edən test metodları.

Eksperimental göstəricilərin kəmiyyət və keyfiyyətə analizi problemi. Öyrədici eksperiment prinsipi.

2. Qavramanın və diqqətin pozulması.

Xülya və qarabasmanın tibbi-psixoloji analizi. Diqqətliliyinin pozulması, sinir- psixi göstəricilərin müxtəlif formaları zamanı diqqətin sabitliyinin və ayrı istiqamətə keçməsinin pozulması. Qavrama və diqqətin motivasiya komponentinin pozulması. Diqqətin pozulmasının tədqiqat metodları.

3. Hafizənin pozulması.

Müxtəlif əsəbi-psixi xəstəliklər zamanı hafizənin pozulması. Amneziya və onun növləri. Mnestic fəaliyyətdə beyinin müxtəlif strukturlarının rolu. Hafizə və şüur. Hafizə və intellekt. Hafizə və şəxsiyyət. Nevroloji və psixiatriya klinikalarında hafizənin pozulmasının tədqiqat metodları.

4. Təfəkkürün pozulması.

Təfəkkür və onun inkişaf qanunauyğunluqları. Müxtəlif növ əsəbi-psixi xəstəliklər zamanı təfəkkürün pozulması problemi. Şizofreniya xəstəliyi zamanı təfəkkürün pozulması problemi. Təfəkkürün pozulmasının tədqiqat metodları və onların diferensial-diaqnostik əhəmiyyəti.

5. Emosiya və iradənin patopsixoloji əyilməsi.

Emosiya və stress, emosiyaların psixfizioloji mexanizmləri. Emosional reaksiyalar, halətlər, münasibətlər və onların pozulması. Endogen psixozlar və sərhəd hallar zamanı emosional pozuntular. Mərkəzi sinir sisteminin üzvi zədəsi zamanı affektiv

pozuntular. Şok reaksiyalar, kəskin affektlər, patoloji və fizioloji affektlər haqqında anlayış. Müxtəlif xəstəliklər zamanı emosional ekspressiya və impressiyanın xüsusiyyətləri. İradə və onun pozulması, nitq və hərəkətlərə təşəbbüsetmə meylinin dəyişməsi. Emosional- iradi pozulmaların beyin mexanizmləri.

6. Şəxsiyyətin pozulması.

Şəxsiyyətin pozulmasının patopsixoloji analizinin prinsipləri. Müxtəlif xəstəliklər zamanı motivlərin ardıcılığının və vasitəliliyinin pozulması. Məna əmələgəlmə prosesinin pozulması. Davranışa nəzarətin pozulması. Psixi xəstəliklər zamanı formalaşan patoloji tələbatların analizi. Şəxsiyyətin pozulmasının patopsixoloji metodlarla analizi.

III BÖLMƏ. PSIXİ FƏALİYYƏTİN POZULMASININ NEYROPSIXOLOJİ TƏDQIQI

1. Ümumpsixoloji problemlərin həllində neyrofizioloji tədqiqatların tətbiqi. A.R.Luriyanın ali psixi funksiyaların sistemli təşkili təlimi. Beynin üç əsas bloku. Beyin strukturlarının horizontal və vertikal təşkili. Yarımkürələrarası asimmetriya və yarımkürələrarası qarşılıqlı təsir problemi. Beynin lokal zədəsi zamanı neyrofizioloji və neyropsixoloji analiz. Ümumi, lokal və qeyri-spesifik aktivlik. Ali psixi funksiyaların pozulmasının neyrofarmokoloji aspektdə tədqiqi.

2. Neyropsixoloji diaqnostikada sindrom analizi prinsipi. Beynin alın payının zədəsi zamanı ali psixi funksiyaların pozulması. Alın sindromunun variantları. Beynin ənsə - təpə payının zədəsi zamanı ali psixi funksiyaların pozulması. Beynin gicgah payının zədəsi zamanı ali psixi funksiyaların pozulması. Beynin sağ və sol yarımkürələrinin zədəsi zamanı ali psixi funksiyaların pozulması sindromu. Uşaq yaşlarında ali psixi funksiyaların pozulması sindromu.

3. İdrak və emosional proseslərin neyropsixoloji tədqiqi metodları.

4. Hərəkətlərin pozulması. Apraksiyanın növləri (dinamik, kinestetik, optik-məkan, məqsədli hərəkətlər apraksiyası). Apraksiya zamanı lokal zədə zonası.

5. Qavramanın pozulması. Görmə aqnoziyasının növləri. Eşitmə qavrayışının pozulması. Duyğu aqnoziyaları. Məkani qavramanın pozulması. Bədənin sxemi və onun pozulması. Aqnoziyaalrın mexanimzləri haqda təsəvvürlər. Aqnoziyalar zamanı beyin zədələrinin lokal (məhdud) zonaları haqda.

6. Nitqin pozulması. Afaziylar və onların növləri. Eskpressiv və impressiv nitqin pozulması və onların sindromları. Nitqin pozulma mexanizmlərində qnostik və somatik pozulmaların rolu. Afaziyların tədqiqinə linqvistik yanaşma. Afaziylar zamanı beyinin lokal zədə zonaları.

7. Aleksiya, aqrafiya, akalkuliya.

8. Mnestic proseslərin pozulması. Unutma mexanizmlərinin neyropsixoloji analizi. İxtiyari və qeyri-ixtiyari yadda saxlamanın pozulması. Qisamüddətli və uzunmüddətli yadasalmanın pozulması. Baş beyinin müxtəlif sahələrinin (alın, gicgah, təpə, ənsə paylarının səthinin və dərin strukturlarının), sol və sağ yarımkürələrinin zədəsi zamanı hafizənin pozulması sindromları. Mnestic pozulmaların neyropsixoloji mexanizmlərinin tədqiqi.

9. Təfəkkür proseslərinin pozulması. Baş beyinin sağ və sol yarımkürələrinin alın, gicgah, təpə, ənsə paylarının zədəsi zamanı təfəkkürün pozulması.

10. Beyinin lokal zədələri zamanı emosional, şəxsiyyət pozuntularının neyropsixoloji tədqiqi imkanları.

11. Pozulmuş funksiyaların bərpasının neyropsixoloji əsasları. Psixi proseslərin sistemli təşkili və funksional dəyişmələr vasitəsilə pozulmuş funksiyaların bərpası prinsipləri.

IV BÖLMƏ. SOMATİK TƏBABƏTİN TİBBİ-PSIXOLOJİ PROBLEMLƏRİ

1. Psixosomatik xəstəliklər. Psixoloji amillər somatik xəstəliyin səbəbi kimi. Bu amillərin patopalstik, perseptiv, təhrikedici rolu. «Qapanmış dairə» dövrü mexanizmlərində psixi amillər. Xəstəliyin daxili aləmi problemi.

2. Ürək qan-damar sistemi xəstəlikləri zamanı xəstənin psixoloji xüsusiyyətləri.

Baş beyinin damar xəstəlikləri zamanı xəstənin psixoloji xüsusiyyətləri. İnfarkt miokard, koronar xəstəliklərin, hipertoniyanın müxtəlif mərhələlərinin psixoloji xüsusiyyətləri.

3. Tənəffüs orqanlarının xəstəlikləri (vərəm, bronxial astma, xroniki qeyri-spesifik pnevmaniya və s.) zamanı xəstələrin tibbi-psixoloji xüsusiyyətləri.

4. Mədə-bağırsaq xəstəlikləri zamanı xəstənin tibbi-psixoloji xüsusiyyətləri (mədə-bağırsaq xorası, spastik kolit, qara ciyər və öd kisəsinin xroniki xəstəlikləri).

5. İfrazat orqanlarının xəstəlikləri zamanı xəstənin tibbi-psixoloji xüsusiyyətləri. Qara ciyərində çatışmamazlıq olan xəstələrin psixoloji xüsusiyyətləri. Süni böyrəkli xəstələrin psixoloji problemləri. Böyrək daşı xəstəliyinin psixoloji aspektləri.

6. Cərrahiyyənin tibbi – psixoloji problemləri. Xəstənin cərrahi əməliyyata psixoloji hazırlığı, cərrahi əməliyyatdan sonrakı dövrün psixoloji aspektləri.

7. Görmənin, eşitmənin, ətrafların, uzun anadangəlmə və qazanılmış qüsurları olan xəstələrin psixoloji xüsusiyyətləri.

8. Onkologiyanın psixoloji problemləri. Yatrogeniya. Anozoqnoziya. Pis xassəli şişləri olan xəstələrin psixoloji xüsusiyyətləri.

V BÖLMƏ. TİBBİ PSİXOLOGİYANIN YAŞ PROBLEMLƏRİ

1. Uşaq və yeniyetmələrdə psixi pozuntuların formalaşmasında yaşın psixoloji və fizioloji xüsusiyyətlərinin rolu. Uşaq yaşlarında psixi pozulma simptomlarının xüsusiyyətləri. Somatik-vegetativ disfunksiyaların patogenetik rolu. Pis və səhv tərbiyə şəraitinin təsiri problemi. Uşaqlarda psixogen, endogen və somatik pozulmaların xüsusiyyətləri. Uşaq davranış reaksiyalarının somatik təzahürləri.

2. Uşaqlarda anomal psixi inkişaf. Erkən yaş dövründə uşaqlarda psixomotor inkişafın pozulmaları (ümumi inkişafdan qalma, əqli geriqalma). Uşaq yaşlarında əsas fəaliyyət növlərinin pozulması (ünsiyyət, oyunlar, təlim).

3. Yeniyetməlik dövrünün psixoloji xüsusiyyətləri. Yeniyetmələrdə böhranın formalaşmasında fizioloji amillərin və tərbiyə xüsusiyyətlərinin rolu. Yeniyetmələrdə psixogen və endogen pozulmaların əsas simptomları. Yeniyetməlik dövründə nevrozların əmələ gəlməsində tərbiyə istiqamətinin tipi əsas amil kimi. Yeniyetməlik dövründə psixi inkişafın pozulmasının əsas növləri. Fiziki inkişafda akselerasiya və retardasiya ilə bağlı psixi pozulmalar.

4. İnvolyusiya dövrünün tibbi- psixoloji xüsusiyyətləri. Klimaksın psixoloji xüsusiyyətləri. Ahıl yaş dövrünün və qocalığın psixologiyası.

VI BÖLMƏ. PSIXOTERAPİYANIN VƏ REABİLİTASIYANIN, PSIXOPROFİLAKTİKANIN VƏ TİBBİ DEONTOLOGİYANIN ƏSASLARI

1. Somatik, əsəbi- psixi əmələ gəlməsi və inkişafında şəxsiyyət amilinin rolu. Xarakterin aksentuasiyası və aksentuasiyalı şəxsiyyət. Şəxsiyyət tipləri və əsas psixosomatik pozuntular. Xroniki somatik xəstəliklərə şəxsiyyətin reaksiya tipləri. Kəskin sui-qəsd reaksiyaları zamanı şəxsiyyətin xüsusiyyətləri. Stress və frustrasiya anlayışları: xəstəliyin inkişafında onların rolu. Psixogeniya anlayışı. Şəxsiyyət və psixogeniyanın inkişafına onun münasibəti. Nevrozlar psixogen xəstəlik kimi. Nevrotik və psixopatik inkişaf zamanı uşaqların səhv tərbiyəsi tipləri. Psixogen psixozlar. Premorbid şəxsiyyət, psixozların formalaşmasında, gedişində referent sosial- psixoloji mühitin rolu. Xəstəliyin daxili aləmi.

2. Psixoterapiyanın psixoloji əsasları. Təlqin, inandırma. Rasional və patogenetik psixoterapiya və s. psixoterapevtik metodların psixoloji təsir mexanizmləri. “Psixoterapevtik birliklər”, “davranış psixoterapiyası” konsepsiyaları. Fərdi və

qrup psixoterapiyasının psixoloji əsasları. Qrup psixoterapiyasının verbal və qeyri- verbal metodları. Reaktiv hallar zamanı psixoterapiya. Endogen psixozlar zamanı psixoterapiya. Nevrozlar zamanı qrup psixoterapiyası. Alkoqolizm zamanı qrup psixoterapiyası. Ailə psixoterapiyasının psixoloji əsasları. Nevrozlar, psixopatiyalar və endogen psixozlar zamanı ailə psixoterapiyası. “Ailə diaqnozu” və ailədə ahəngsiz (disharmonik) münasibətlərin əsas tipləri. Yeniyetmələrdə psixopatiyalar, psixopatabənzər pozuntular zamanı ailə psixoterapiyası. Psixoloji korreksiya və onun psixoterapiyadan fərqi. Endogen psixozlar xəstəsi olan ailələrlə psixokorreksiya işi. Alkoqolizm xəstəliyi olanların ailələri ilə psixokorreksiya işi. Psixoloji məsləhət praktikasında psixoloji korreksiya.

3. Reabilitasiyanın psixoloji əsasları. Reabilitasiya anlayışı. Əsəbi-psixi xəstəliyi olan xəstələrlə reabilitasiya işinin əsas prinsipləri və mənbələri. Məşğulluq müalicə, əmək terapiyası, mühitlə müalicə, musiqi və incəsənətlə (artterapiya) müalicə və s. müxtəlif reabilitasiya metodlarının psixoloji əsasları. Psixoloji və sosial reabilitasiya işi. Reabilitasiya məqsədilə təsirin differensial proqramının seçilməsində istifadə olunan tibbi-psixoloji metodlar və onların effektivliyinin qiymətləndirilməsi.

4. Tibbi pedaqogikanın psixoloji problemləri. Psixi qüsurun birinci və ikinci dərəcəli simptomları. Kompensasiya

və adaptasiya məsələləri. «Yaxın inkişaf zonası» anlayışı. Məktəb ekspertizasının psixoloji metodları və xüsusi təlimin psixoloji problemləri (tiflopedaqogika, surdopedaqogika və oliqofrenopedaqogika). Psixi infantilizm və akselerasiya problemləri.

5. Psixogigiyena və psixoprofilaktikanın psixoloji problemləri. Psixogigiyena və psixoprofilaktikanın psixoloji məsələləri. I, II, III dərəcəli psixopofilaktika. Əməyin və təlimin psixogigiyenası, psixoprofilaktikası. Ailə və məişətin psixogigiyenası psixoprofilaktikası. Psixogigiyena və psixoprofilaktikada tibbi psixologiyanın rolu.

6. Tibbi psixologiya və deontologiya. Deontologiya. Deontologiya haqda ümumi anlayış. Müalicə prosesində tibb işçisinin taktikası. Yatrogeniyalar və onların profilaktikası. Həkim və xəstə. Tibb bacısı və xəstə etikası. Tibb işçisinin mənəvi siması.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev B.H. Məhkəmə-psixoloji ekspertizasının əsasları. Bakı, 1999, 53 səh.
2. Əliyev B.H. Cinayət və mülki prosesdə məhkəmə-psixoloji ekspertizası problemləri. Bakı, Azərneşr, 1996, 200 səh.
3. Əliyev B.H. Məhkəmə-psixoloji ekspertizasının ümumi nəzəriyyəsi. Bakı, 1997, 134 səh.
4. Əliyev B.H. Səməndərova A.F. Hüquq psixologiyasının tədqiqat

- metodları. Bakı, 2010, 156 səh.
5. Əsədov B.M. Qəmərinski R.C. Məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının əsasları. Bakı, 2010, 304 səh.
 6. İsmayılov N.V. İsmayılov F.N. Tibbi psixologiya və psixoterapiya. Bakı, 2008, 275 s.
 7. İsmayılov N.V. Psixiatriya. Bakı, "Qapp-Poliqraf", 2004, 588 səh.
 8. İsmayılov F.N., Sultanova A. Klinik psixoloji müayinə metodları. B.,2016, 63 səh.
 9. Gəraybəyli G.S., Soltanov M.Z. Qəmərinski R.C. İnterpersonal psixoterapiya. Bakı, 2010, 224 səh.
 10. Koçyunas R. Psixoloji məsləhətin əsasları. B.H.Əliyevin redaktorluğu ilə. Bakı, 2010, 236 səh.
 11. Şəfiyeva E.İ. Psixofiziologiya. Bakı, 1998, 64 səh.
 12. Şəfiyeva E.İ. Klinik psixologiya. Bakı, 2002, 82 səh.
 13. Şəfiyeva E.İ. Anomal inkişafın psixologiyası. Bakı, 2012, 400 səh.
 14. Şəfiyeva E.İ. Somatik xəstəliklərin klinikasının psixoloji problemləri. Bakı, 2013, 195 s.
 15. Şəfiyeva E.İ. Klinik-psixoloji diaqnostika metodları. Bakı, 2013, 143 s.
 16. Балашова Е.Ю. Ковязина М.С. Нейропсихологическая диагностика. Классические стимульные материалы, М., Генезис 2014, 18 листов с цветными и 52 листа с ч/б изображениями.
 17. Зейгарник Б.В. Патопсихология. М., 2000, 287 стр.
 18. Карвасарский Б.Д.Клиническая психология. С-Петер, 2015,

859 стр.

19. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии: учеб. Пособие для студентов психолог. фак. вузов. М.: издательский центр «Академия», 2002, 384 с.
20. Beck J. S. (1995). Cognitive therapy: Basics and beyond. New York: Guilford Press. Becker, C. B. (2002). Integrated behavioral treatment of comorbid OCD, PTSD, and borderline personality disorder: A case report. Cognitive and Behavioral Practice, 9, 100–110 p.

